

BUSTURI ROMANE INTRATE RECENT ÎN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA

Zaharia COVACEF

Materialele arheologice aduse la lumină de săpăturile de salvare practicate în orașul și județul Constanța sunt numeroase și foarte variate, atât din punct de vedere categorial, cât și în privința materiei prime din care au fost realizate. Între acestea se numără și trei busturi masculine descoperite în anii din urmă la Constanța, la Poiana și în com. Independența.

1. **Bust masculin** lucrat din marmură de culoare albă, căruia îi lipsește capul; prezintă o serie de spărturi pe umărul și brațul stâng, de asemeni au sărit câteva așchii de pe mantie (unele deja lipite). Inv. 42386. Dimensiuni: Î: 53,5 cm; l.: 52 cm; gr.: 20 cm. Bustul a fost descoperit la începutul lunii octombrie 2001, cu ocazia săpăturilor de salvare prilejuite de construirea barului „Beta” în zona de necropolă de pe str. Ștefan cel Mare, în parcul de lângă Colegiul Național „Mircea cel Bătrân”.¹ (Fig.1).

Bustul a fost scobit în spate unde are un suport, adânc de 6,5 cm, care se prelungește formând o bază piesei, mai mică decât lățimea acesteia; la partea superioară, la ceafă, suportul este lat de 15 cm. Baza, văzută din față, este înaltă de 5,3 cm, lungă de 17 cm și are grosimea de 8,5 cm.

Personajul este îmbrăcat într-o tunică, ale cărei falduri pornesc de la baza gâtului, peste care este aruncată toga care-i înfășoară mâna dreaptă și apoi este trecut peste umărul stâng. Piesa se înscrie în categoria monumentelor funerare și, probabil, pe bază ar fi trebuit să fie trecut numele personajului; aceasta era una dintre modalitățile de reprezentare a defuncțiilor.

Este o piesă realizată cu multă acuratețe și atenție în redarea faldurilor veșmântului. Faptul că nu s-a păstrat capul ne împiedică să încercăm o identificare a personajului. Un bust masculin din aceeași categorie, și tot acefal, a fost descoperit mai demult la Constanța². Însă cea mai bună analogie, atât ca

¹ Săpătura, care a prilejuit cercetarea a șapte morminte, a fost executată de colegul Constantin Chera, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru bustul pe care ni l-a încredințat spre cercetare și publicare.

² Gr. Florescu, în An.Dob, (1934), p. 123, nr. 4, fig. 8 – care propune datarea piesei la sfârșitul sec. I – începutul sec. II p. Chr.; I. Micu, *Călăuza vizitatorului în Muzeul Regional al*

modalitate de realizare cât și ca material, o găsim la Durostorum³, de unde provine un bust⁴ – de asemenea acefal.

Bustul pe care-l prezentăm se datează în secolul II și a fost realizat într-unul dintre atelierile de marcă ale Tomisului antic. Zona în care a fost descoperit – zonă de necropolă⁵ – ne-a oferit o mare varietate de monumente sculpturale funerare: stele-edicule⁶, portrete⁷, frize de la mausolee⁸, sarcofage⁹. Necropola era situată pe drumul care ducea spre Histria și, conform obiceiului roman, mormintele care se aflau de-o parte și de alta a principalelor drumuri erau împodobite cu adevărate opere de artă, iar inscripțiile care le însoțeau îi îndemneau pe trecători să zăbovească și să se gândească la viața de apoi.

2. Bust-portret masculin, din marmură, foarte bine conservat. Inv. 39539. A fost descoperit întâmplător în com. Independența, în vara anului 2000 și achiziționat de muzeu. Bustul, înalt de 38 cm și lat de 23 cm, este lucrat împreună cu baza. (Fig.2).

Personajul reprezentat este îmbrăcat într-o tunică peste care este aruncată toga prinsă pe umărul drept cu o fibulă rotundă. Chipul este oval; ochii alungiți au pupile dar nu au irisul marcat; deasupra acestora sunt redată sprâncenele. Nasul este masiv, drept, cu orificiile nazale marcate. Fața este completată de o mustață cu vârfurile întoarse în sus și o barbă lungă; ambele ondulate, la fel cu părul. Deasupra părului pare a avea o bentiță.

3. Bust-portret masculin, din marmură, bine conservat. Inv. 37939. A fost descoperit pe câmp între com. Poiana și cartierul Palazu Mare-Constanța, în vara anului 1989. Bustul a fost lucrat împreună cu baza, a cărei lungime îi asigură stabilitatea. Dimensiuni: I: 32,8 cm; l.: 24,7 cm; baza: L: 18 cm; Î: 5,4 cm; gr.: 7,5 cm. Suportul din spatele bustului, care ține de la ceafă până la bază, este înalt de 17,5 cm; lățimea acestuia la cele două capete este de 10 cm, iar în centru de 7,5 cm. (Fig.3).

Personajul este îmbrăcat cu tunică peste care are o pelerină ale cărei falduri

Dobrogei, extras din An.Dob., (1937), p. 7, nr. 13; Z. Covacef, *Pontica*, 23(1990), p. 149, nr. 16; eadem, *Arta sculpturală în Dobrogea romană. Sec. I-III*, Cluj-Napoca 2002 – datează bustul în prima jumătate a sec. III p.Chr. (probabil între 230-240)

³ I.I.Russu, în *AISC*, 3(1936-39), p. 176-177, nr.3, fig. 3 – care propune datarea bustului în sec. III p.Chr.; Z. Covacef, în *Pontica*, 23(1990), p. 155; eadem, *Arta*, p. 93 – datează piesa în a doua jumătate a sec. II p.Chr.

⁴ Același aranjament al veșmântului îl vedem și la statuia "cetățeanului" din Tomis care s-a bucurat de atenția cercetătorilor încă de la descoperire, devenind foarte cunoscută: V.Pârvan, în *Arch.Anzeiger* (1914), col. 435, fig. 5; idem, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Buc. (1923), fig. 66; G.C.Giglioli, *Cat. del Museo dell'Impero* (Roma), 1927, p. 104, pl. XXVI; Silvio Ferri, *Arte romana sul Danubio*, Milano (1933), p. 338 și urm., fig. 445; E. Panaitescu, *Monumenti della civiltà romana nella Moesia*, p. 241, fig. 14; R. Vulpe, *HAD*, pl. XXIX / 49; G. Bordenache, în *Dacia*, NS, 2(1958), p. 269-272, fig. 2-3; eadem, în *Dacia*, NS, 8 (1964); Z. Covacef, în *Quaderni*, Roma, p. 256, fig.7; eadem, în *Pontica*, 23(1990), p. 141, nr. 11, pl. VI, 1; eadem, *Arta*, p. 78-79, nr. 18, pl.VII, fig.1.

⁵ V. Barbu, *St.Cl.*, 3(1961), p. 205 și urm.

⁶ V. Barbu, *Dacia*, NS, 7(1963), p. 562-564, fig. 10; Z. Covacef, *Arta*, p. 75, pl. VI, 5.

⁷ Z. Covacef, *Pontica*, 14(1981), p. 289-296; eadem, *Arta*, p. 81, pl. VII,3.

⁸ Z. Covacef, *Pontica*, 17(1984), p. 77-83; eadem, *Arta*, p. 236, pl. XLIII, 1.

⁹ Eadem, *Arta*, p. 228, pl. XLI, 3.

cad drepte de pe umeri, iar capătul este prins cu o fibulă rotundă pe umărul drept. Chipul este rotund, fruntea mică, arcade cu sprâncene proeminente deasupra ochilor ușor exoftalmici, fără pupilă marcată. Nasul drept are orificiile nazale marcate. În jurul gurii mustața cu vârfurile în jos și barba ondulată. Părul, lung până pe umeri este de asemeni ondulat; pe cap poartă o bentiță.

Atitudinea în care sunt reprezentate ultimele două busturi-portret este specifică redării figurii marilor căpitani, sau unor personalități ale vieții publice locale și se înscriu categoriei „artă laică oficială”. Primul bust prezentat – care, din păcate, este acefal – îl înscrinem categoriei „artă laică privată”, cu caracter funerar.

A încerca identificarea celor două portrete păstrate este o acțiune foarte dificilă. Deși au fost lucrate cu o bază pe care, probabil, ar fi trebuit trecut numele celui reprezentat, acesta lipsește (sau, probabil, a fost scris cu vopsea). Ambele busturi nu sunt doar tipologice, ci tipologico-fizionomice. Figurile celor onorați în acest mod trebuiau să fie cât mai asemănătoare cu realitatea, pentru ca personajele să poată fi recunoscute ușor. Meșterii sculptori erau destul de pricepuți în realizarea unor portrete fizionomice, într-o perioadă în care arta sculpturală era principala modalitate de reprezentare a contemporanilor.

Revenind la fizionomie, trăsăturile somatice ale portretului descoperit la Independența sunt orientale (semitice). Cine era acest personaj care, se pare, a jucat un rol important în istoria, militară credem, a zonei, din moment ce i-a fost dedicat acest bust, deocamdată nu putem ști. Informații suplimentare s-ar putea găsi în izvoarele epigrafice.

Cel de al doilea bust-portret ne prezintă de asemenea un portret tipologico-fizionomic. Din aceleași motive nici acest personaj nu poate fi identificat. Putem însă adăuga faptul că trăsăturile somatice indică un băștinaș, ajuns într-o poziție socială importantă (un *princeps loci*, un conducător local), a ocupat o demnitate care i-a permis să poată face ceva pentru comunitatea care l-a răsplătit cu acest bust (probabil și cu alte recompense).

Din punct de vedere cronologic monumentele aparțin secolului II p.Chr.: primul – realizat la începutul secolului; cel de-al doilea – în prima jumătate; al treilea – în a doua jumătate.

În ceea ce privește atelierile din care provin, ținând cont de maniera de execuție, de asemănările cu portrete similare, credem, că busturile nr. 1 și nr. 3 au fost lucrate în atelier tomitane; în timp ce bustul nr. 2, din aceleași considerente, ar fi putut fi realizat fie la Tropaeum Traiani (vezi portretul de efeb de aici¹⁰), fie la Callatis (pentru aceeași epocă vezi portretul callatian al lui Evandros¹¹).

¹⁰ Z. Covacef, Pontica, 23(1990), p. 153; eadem, *Arta*, p. 87, pl. VIII, 1.

¹¹ G. Bordenache, în Dacia, NS, 4(1960), p. 499, nr. 8, fig. 12; Z. Covacef, *Arta*, p. 83, nr. 2.

x x

Arta sculpturală laică din Dobrogea antică este bine documentată de monumente provenind mai ales din marile centre, fie că este vorba de arta oficială, fie de cea privată. Cele trei busturi recent intrate în colecțiile Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța se adaugă fondului de piese din această categorie, evidențiind încă o dată amploarea pe care o căpătase arta sculpturală în epoca romană.

De remarcat totodată că atât portretistica imperială, cât și cea privată era preferată de locuitorii Dobrogei antice, atelierele tomitane, urmate de cele din Durostorum, fiind cele mai prolifiche în acest domeniu¹².

¹² Z. Covacef, *Arta*, p. 96-99.

Fig. 1 – Bust masculin

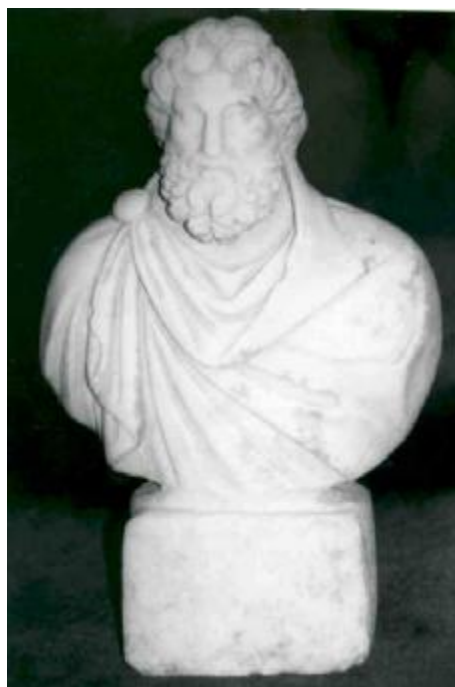

Fig. 2 – Bust-portret masculin

Fig. 3 – Bust-portret masculin

BUSTES ROMAINS RÉCEMMENT ENTRÉS DANS LES COLLECTIONS DU MUSÉE D'HISTOIRE NATIONALE ET D'ARCHÉOLOGIE CONSTANȚA

Résumé

L'auteur présente trois bustes découverts les dernières années.

1. Buste masculin – acéphale – en marbre trouvé pendant les fouilles archéologiques de sauvetage dans une des nécropoles tomitaines. Le personnage est vêtu d'une toge ample agrafée d'une fibule. Le type de la représentation s'inscrit dans la catégorie des monuments funéraires. (Fig.1)

2. Buste-portrait masculins, en marbre, trouvé par hasard dans le territoire du village Independența. Le personnage est vêtu d'une tunique et une toge agrafé sur l'épaule droit d'une fibule ronde. (fig.2).

3. Buste-portrait masculin, en marbre, trouvé dans le territoire tomitaine. Le personnage est vêtu aussi d'une tunique et une toge agrafée d'une fibule ronde sur l'épaule droite. (Fig.3)

Les bustes-portraits n.os 2 et 3 appartiennent à l'art laïque et présentent des portraits typologique-physionomiques; le no.2 a une physionomie orientale (sémitique plus précisément). Par son attitude on peut dire que le monument représente un personnage qui a joué un rôle important dans la vie politique de la zone. Le no.3 a une physionomie qui indique un indigène; probablement un *princeps loci*.

Du point de vue chronologique les trois monuments appartiennent au II s.apr.J.-C. (1 – commencement du siècle; 2 – première moitié du siècle et 3 – deuxième moitié du siècle).

En ce qui concerne les ateliers: n.os 1 et 3 proviennent des ateliers tomitains; no. 2 soit d'un atelier callatien, soit d'un atelier de Tropaeum Traiani.